

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 47

Частина 2

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	д-р філол. наук, проф. А.Д. Белова
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	д-р філол. наук, проф. В.Б. Бурбело; д-р філол. наук, проф. І.О. Голубовська; канд. філол. наук, проф. Н.Ю. Жлуктенко, д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України Н.Ф. Клименко; д-р філол. наук, проф. Н.М. Корбозерова; д-р філол. наук, проф. Г.Г. Крючков; д-р філол. наук, проф. О.С. Снитко; д-р філол. наук, проф. Л.В. Коломієць; д-р філол. наук, проф. Л.І. Шевченко; д-р філол. наук, проф. О.І. Чередниченко
Адреса редколегії Рекомендовано	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології, тел. 234-14-12 Вченою радою Інституту філології 27.05.2014 року (протокол № 10)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.2010
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу інформації видано Міністерством юстиції України серія КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р. ДК № 1103 від 31.10.02

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Скибицкая Н.В., к. филол. н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

**ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ РЕАЛИИ КАК КЛЮЧ К
ПОНИМАНИЮ ТЕКСТОВ ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ
ВИДЕОФИЛЬМОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО
СЕРИАЛА БИ-БИ-СИ «SEVEN AGES OF BRITAIN»)**

В статье рассмотрены этнокультурные реалии Британии на материале сериала Би-Би-Си «Seven Ages of Britain», которые являются знаковыми для понимания истории этой страны. Раскрыто взаимодействие вербальных и визуальных средств текста документального видеокино, благодаря которым возможно его смысловое единство и воздействие на зрителя.

Ключевые слова: этнокультурные реалии, вербальные средства кино, визуальные знаковые реалии, когерентность текста документального видеофильма.

Skybytska N. V., Cand.Phil.Sci., Assistant Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**LINGUO-CULTURAL REALIA AS THE KEY TO
UNDERSTANDING THE TEXTS OF VIDEO DOCUMENTARIES
(ON THE BASIS OF THE BBC TV SERIES “SEVEN AGES OF
BRITAIN”)**

The article focuses on ethno-cultural realia of Britain on the basis of the BBC TV series “Seven Ages of Britain”, which are symbolic for understanding the history of the country. The combination of verbal and visual means of the text of video documentary enabling its coherence and effect on a viewer has been defined.

Keywords: ethno-cultural realia, verbal means of cinema, verbal symbolic realia, coherence of video documentaries texts.

УДК 811.124'02

Скрипник Ю.С., асп., викл.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка
Запорізький державний медичний університет

**ЛЕКСИЧНА РЕПРЕЗАНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ “ХВОРОБА”
В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ**

У статті розглядаються ментальні та культурно специфічні особливості вербалізації концепту “хвороба” в римському світоглядному просторі. Розглянуто основні лексичні одиниці із семантикою “хвороби”. Наведено статистику використання цих одиниць в літературних творах різних жанрів, а також приклади контекстуального вживання найбільш частотної лексики “morbus”.

Ключові слова: лінгвокультурологія, концепт, концептуальний аналіз, лінгвокультурологічний аналіз тексту, концепт “хвороба”, латинська мова.

Ураховуючи той факт, що антична культура та література стали основою формування світосприйняття багатьох наступних поколінь, завжди цікавим та актуальним є дослідження свідомості античної людини. Ще Фуکیدід у своїй “Історії” запропонував робити висновки про духовне значення чогось за його матеріальними залишками в сучасності. Отже, щоб зрозуміти ментальність римського громадянина, цікавим досвідом буде визначити та класифікувати концепт хвороби в його свідомості.

Об’єктом дослідження в цій статті є лексичні засоби латинської мови, що репрезентують концепт “хвороба”.

Предмет дослідження – етно-специфічні особливості вербалізації концепту “хвороба” в латинській мові

Метою нашого дослідження став аналіз лексем – репрезентантів вищезгаданого концепту, що являє собою перший етап дослідження його структури. Також ми зробили спробу виявлення синонімічного ряду лексеми-репрезентації концепту.

Актуальність цієї теми визначається тим фактом, що вербальна маніфестація культурних концептів стала предметом самостійних досліджень лише нещодавно. Виявлення лінгвістичних параметрів і побудова моделі мовного вираження досліджуваного лінгвокультурного концепту дозволяє встановити його національну специфіку.

Лінгвокультурологія стає наразі провідним напрямком лінгвістичних досліджень, оскільки саме вона може дати нам уявлення про культурну специфіку та організацію міжмовного спілкування.

Закономірність появи лінгвокультурології не викликає сумнівів і глибоко розглядається у творах В. Маслової [9, 10], С. Воркачова [2, 3, 4], В. Карасика[6], В. Красних [7] та багатьох інших вчених.

Як справедливо зазначив С.Г. Воркачов, “зрілість та право на самостійне існування будь-якої наукової дисципліни визначаються наявністю і ступенем сформованості її категоріального апарату – системи базових термінів”. Отже, ”основу категоріального апарату лінгвокультурології складають поняття мовної особистості та концепту” [Воркачов, 2002 с. 82].

Концепт як складний комплекс ознак має різнорівневу представленість у мові. Найбільш інформативним з цієї точки зору є лексичний рівень. Спираючись на його дослідження можливо виявити групу ознак, які формують структуру того чи іншого концепту. Такі групи складаються з більш-менш поширеної сукупності ознак, що, об'єднуючись на основі родової або видової характеристики, висловлюють той чи інший спосіб концептуалізації.

Концепт ХВОРОБА вербалізується через семантичне поле, яке в загальному вигляді складається з лексичних одиниць, що характеризують стан у цілому. Ці лексичні одиниці семантично розрізняються залежно від позначення різних станів – відчуття нездоров'я, нездужання, страждання (психічне, фізичне).

Спочатку слід розглянути лексичні одиниці, а саме іменники, які мають у своїй семантиці значення хвороби, хворобливого стану, страждання, а також їх гіперо-гіпонімічні зв'язки. Ці одиниці були вибрані нами зі словника латинської мови І. Дворецького. Отже:

1) **morbus, i (m)** (*corporis; animi; oculorum* – “тіла, душі, очей”);

Саме слово Лат. *morbus*, за словами Фердинанда де Соссюра «безперечно, споріднене санскритському. “*mrđh*” «ворог, щось вороже».

• *morbus acer, gravis, periculosus* – “сильна, небезпечна хвороба”;

• *valetudo perseverans; morbus diuturnus* – “довга хвороба”;

• *morbus pestifer; pestis; pestilentia* – “заразна хвороба”;

• *morbo mori, perire, opprimi* – “померти від хвороби”;

• *morbum contrahere* – “підхопити хворобу”;

• *morbus ingravescit* – “хвороба посилюється”;

• *morbo curationem adhibere; morbo mederi* – “лікувати хворобу”;

• *ex morbo recreari* – “оправитись після хвороби”;

• *ex morbo convalescere* – “видужати після хвороби”;

2) **aegrōtātio, ōnis (f)**

розлад здоров'я , хворобливий стан , нездужання(*aegrotatio mentis* – “душевна хвороба”)

aegritudo, inis (f) [від «aeger» – хворий]

- недуга , нездоров'я , хвороба (*aegritudo corporis* – “хвороба тіла”);
- сум, скорбота, пригнічений настрій, туга (*esse in aegritudine* – “бути в скорботі”);

infirmitas, atis (f)

- безсилля, слабкість, неміч, беспорядність (*infirmitas puerorum, corporis, valetudinis, mentis* – “слабкість дітей, тіла, здоров'я, душі”);
- боязливість, легкодухість (*infirmitas animi* – боязливість душі);
- слабкий вік (= *pueri* – “діти”);
- слабка стать (= *mulieres* – “жінки”);
- нездужання , нездоров'я , хвороба (і. *uxoris*);
- хиткість, непостійність, ненадійність(*infirmitas bonorum, judiciorum* – “добра, справедливості”);
- нестійкість, схильність до швидкого псування (*infirmitas vini* – “схильність вина до швидкого псування”).

vitium, i (n)

- фізичний порок, недолік, вада (*vitium corporis* – “вада тіла”);
- дефект, псування, поломка, руйнування, тріщина;
- негативна дія, шкідливий вплив (*tempestatis et sentinae* –);
- незадовільність, слабкість (*memoriae vitium* – “слабкість пам'яті”; *vitium . metallorum* – “металевий шлак”; *vitium aeris* – “погане повітря “; *vitium facere/capere* – “пошкодитися, зруйнуватися, розвалитися”; *in vitio esse* – “бути дефектним, мати недоліки”; *vitium castrorum* – “несприятливе/невигідне становище табору”);
- порок, недуга, хвороба (*intestinatorum, mentis*);
- помилка, похибка, промах, омана (*ineuntis adolescentiae, quod aetas vitium posuit, aetas auferet* – “промахи, властиві віку, з віком і проходять”);
- вина;
- несприятлива прикмета (у ауспіціях);
- моральний порок (*vitiis deditus* – “відданий порокам”);
- насильство (над ким-небудь);

tabes, is (f)

- розкладання, тління, гниття (*cadaveris tabes* – “розкладання трупу”);
- рідина, що утворилася (від танення або розкладання), жижа (*nivis liquescentis t.*);
- руйнівна хвороба, важка недуга (*oculorum tabes* – “хвороба очей”);
- пошесть, епідемія (*tabes orta per Aegyptum* – “пошесть єгипетська”);
- бич, виразка(*crescentis faenoris*).

Задля встановлення частотності використання лексем, що репрезентують концепт хвороби, ми провели аналіз трьох текстів різних жанрів та тематики.

	Текст медичного спрямування A. Cornelii Celsi «De Medicina»		Текст історичної тематики Plinius Maior «Naturalis Historiae»		Текст філософської тематики Seneca «De Tranquillitate Animi»	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
morbus,i(m)	292	46,3%	282	20%	6	15,38%
dolor,oris(m)	270	42,8%	472	33,45%	11	28,2%
vitium,i(n)	6	0,95%	607	43%	14	35,9%
infirmitas,atis(f)	3	0,47%	12	0,85%	2	5,12%
aegrotatio,onis(f)	0	0%	1	0,07%	1	2,56%
tabes,es(f)	60	9,5%	37	2,62%	5	12,82%

Ми бачимо, що одиниця “morbus” найбільш релевантна в медичному тексті, що також підтверджується використанням її в майбутньому в якості епонімів – в поєднанні з іменами вчених, наприклад в словосполученнях “morbus Parkinsoni”, “morbus Alzheimeri”. Також вона відносно релевантна в історичному тексті, але тут, на нашу думку, це пов’язано з тим, що твір «Naturalis historiae» включає в себе частини, присвячені фармації – а саме особливостям використання лікувальних трав та настоїв. Одиниця “dolor”, враховуючи її широке використання як в медичному, так і в історичному контексті, а також високий відсоток у тексті філософському дає нам зрозуміти, що основним значенням для неї все-таки залишається “біль, страждання” – у нашому випадку в різних контекстах – медичному, історичному, філософському. Що стосується

одиниці “*vitium*” – навряд чи ми можемо стверджувати про частотне її використання в контексті хвороби як явища – швидше це просто ситуативна номінація певних вад розвитку в контексті медицини і природничих наук (“*vitium*” *appellant*, *quum partes corporis inter se dissident integra valetudine* – “пороком” називають порушення відповідності між частинами тіла при непорушеному здоров’ї”); і вад, швидше за все, вдачі – у контексті історичному.

Науковим трактатам можна протиставити використання мовних одиниць в наївній картині світу латиномовного громадянина – найкраще це видно на прикладі крилатих висловів. У цьому контексті переважна більшість висловів послуговується словом “*morbus*”:

- *morbus cito, facile contrahitur, sed difficillime curatur* – “хвороба швидко, легко трапляється, але дуже важко лікується”;
- *morbum facile nanciscimur, sed non tam cito liberamur [e]xolvimur* – “мимоволі ми стаємо хвороби власником, але не так легко від неї ми звільняємось”;
- *venienti occurrere morbo* – “попереджай хворобу, що наближається”;
- *ignoti nulla curatio morbi* – “не можна лікувати невизначену хворобу”;

Що ж стосується репрезентації в письмових джерелах – наприклад у Сенеки знаходимо таку фразу: *Omnia enim vitia in aperto leniora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt ac vim suam proferunt. Et avaritiam itaque et ambitionem et cetera mala mentis humanæ tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt.* – “Усі пороки слабшають, коли проявляють себе; так і хвороби, схиляючись до одужання, виступають назовні і проявляють всю свою силу. Так само точно і скупість, і честолюбство та інші душевні вади тим небезпечніше, чим більш душа, заражена ними, схожа на вигляд на здорову”.

У цьому уривку як предикат до підмета “*morbus*” використовується дієслова “*inclinare, avare, erumpere*” – у значенні «схилятися, нахилитися», дієслова “*erumpere, rumpere*” – вириватись, кидатись (пор. е. *ex castris, ex urbe*), дієслова “*proferre, tollere, latere, ferre*” основне значення якого – «виводити вперед, виймати». Тобто можна побачити, що в латинській мові дієслова, що сполучаються з іменником “*morbus*”, мають спільну ознаку “швидкого, різкого руху”.

Звичайно ж, кожна спроба аналізу – виділення та опису концепту починається з аналізу мовного знака, але вона не повинна ним і завершуватись, адже концепт як структура знання, поєднує в собі всі аспекти когнітивної діяльності людини, тому в ньому присутні і перцептивна, і сенсомоторна, і емоційна, і мовна, і філософська складова. І будь-які висновки про структуру концепту та його характеристики, отримані в результаті тільки семантичного аналізу певних мовних одиниць та структур, не можуть дати нам уявлення про справжню побудову концепту як оперативної одиниці свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Аскольдов С. А.* Концепт и слово // Русская словесность: Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М.: ИЦ «Академия», 1997. – С. 267 – 279.
2. *Воркачев С. Г.* Концепт как «зонтиковый термин» / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация- М., 2003. – Вып. 24. – С. 5 -12.
3. *Воркачев С. Г.* Культурный концепт и значение / С. Г. Воркачев // Труды Кубанского государственного технологического университета. – Краснодар, 2003. – Сер. Гуманитарные науки. – Т. 17. – Вып. 2. – С. 268 -276.
4. *Воркачев, С. Г.* Методологические основания лингвоконцептологии / С. Г. Воркачев // Теоретическая и прикладная лингвистика – Воронеж, 2002. – Вып. 3 : Аспекты метакоммуникативной деятельности. – С. 79-95.
5. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь. – М.: «Русский язык», 2008. – 843[5] с.
6. *Карасик В. И.* Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сборник науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : ИЦ ВГУ, 2001. – С. 75 – 80.
7. *Красных, В. В.* Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: Курс лекций / В. В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
8. *Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г.* Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
9. *Маслова В. А.* Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие / В. А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 296 с.
10. *Маслова В. А.* Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
10. *Ракитина О. М.* Концепт МОРЕ в русском фольклоре// Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное

издание / Под редакцией И. А. Стернина. – Воронежский государственный Университет, 2001.

11. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с.

12. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под редакцией И. А. Стернина. – Воронежский государственный Университет, 2001 – С. 25-36.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. A. Cornelii Celsi «De Medicina» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0141>

2. Plinius Maior «Naturalis Historiae» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0138>

3. Seneca «De Tranquillitate Animi» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2007.01.0021>

Стаття надішла до редакції 17. 10. 2013

Скрипник Ю. С., препод., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, Киев
Запорожский государственный медицинский университет

ЛЕКСИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА “БОЛЕЗНЬ” В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматриваются ментальные и культурно специфические особенности вербализации концепта “болезнь” в римском мировоззренческом пространстве. Рассмотрены основные лексические единицы с семантикой “болезни”. Подается статистика использования этих единиц в литературных произведениях разных жанров, а также подаются примеры контекстуального использования наиболее частотной лексики “morbus”

Ключевые слова: лингвокультурология, концепт, концептуальный анализ, лингвокультурологический анализ текста, концепт «болезнь», латинский язык.

Skrypnyk U. S., PhD Student, Lecturer,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kiev
Zaporizhia State Medical University

THE LEXICAL REPRESENTATION OF THE CONCEPT “DISEASE” IN LATIN LANGUAGE

In this article we research mental and cultural peculiarities of concept “disease” verbalization in Roman world picture. Basic lexemes with meaning “disease” were investigated. The statistics of their usage in different literature styles is given. The examples of using of the lexeme “morbus” are represented.

Keywords: *lingvo-culturology, concept, conceptual analysis, lingvo-culturological analysis of the text, concept “disease”, Latin language.*

УДК 81'42'44: 811.111/161.2

Славова Л.Л., к.філол.н., доц.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА У ДЗЕРКАЛІ ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ: США – УКРАЇНА

Стаття присвячена аналізу образного сприйняття мовної особистості американського та українського політиків. Концептуальну метафору визначено як реалізацію моделі аналогового мислення, розглянуту в аспекті когнітології. Проаналізовано метафоричне представлення образу політиків Б. Клінтона та В. Ющенко в американському та українському політичному дискурсі.

Ключові слова: *мовна особистість, концептуальна метафора, метафорична модель, політична лінгвоперсоналогія.*

Зіставлення метафоричного осмислення образу політика в американській та українській пресі й метафор, які використовуються журналістами або іншими політиками для його створення є важливим для політичної лінгвоперсоналогії та зумовлює **актуальність** дослідження. «Кожна історична епоха приносить нову систему концептуальних політичних метафор. Періоди метафоричних «буревій» змінюються метафоричним «затишшям», після яких починається «виверження» нових метафоричних «вулканів» [6, с. 86].

Об'єктом дослідження є мовна особистість політика. **Предметом** – метафорика, яка використовується для концептуалізації сфери-мішені метафоричної експансії. У нашому